

A TANTÁRGYKÖZI KORRELÁCIÓK PROBLÉMÁI A KÜLFÖLDI HALLGATÓK EGYETEMI ELŐKÉSZÍTÉSÉBEN LENGYELORSZÁGBAN*

A Külföldiek Lengyel Nyelvi Tanfolyama Lodzban az első olyan intézmény hazánkban, amely külföldi hallgatókat készít fel lengyel felsőoktatási intézményekben való tanulásra, nemsokára fennállásának harmincadik évfordulóját ünnepli.

A Lódzi Külföldiek Lengyel Nyelvi Tanfolyama egy lengyel diákok számára létrehozott Előkészítő Intézetből született. 1952-ben ide irányítottak egy koreai ifjúsági csoportot, s ez a csoport 1 éves lengyel nyelvi képzés után lengyel egyetemi tanulmányokat kezdett. Kezdetben az intézetben együtt tanultak a lengyel és a külföldi fiatalok, később a lengyel fiatalok gyorsított képzése megszűnt, és a tanfolyamon kizárólag külföldi diákok maradtak.

1958-ban az eddigi előkészítő intézet felvette a mai hivatalos nevét. A szocialista országok hallgatói után egyre több diák érkezett a harmadik világból, majd később szinte minden országból, kontinensről.

A Tanfolyam első oktatói középiskolai tanárok voltak, nem meglepő tehát, hogy a Tanfolyamot a középiskolás tantervek, módszerek, szervezési formák terhelték, különösképpen a szaktárgyaknál helyeződött túl nagy hangsúly a szakmai ismeretekre a nyelvi ismeretek kárára. Miután a nyelvtanárok gyorsan felfedezték, hogy ismerni egy nyelvet nem azonos annak a tanításával, rövid idő elteltével komoly tapasztalathalmaz gyűlt össze.

A tanfolyam ebben az időben egyedüli volt Lengyelországban, így az itteni oktatók csak az idegen nyelvet tanító középiskolai tanárok tapasztalataiból meríthettek, a főiskolákon nyelvtanítási módszertan gyakorlatilag nem létezett, továbbá az ilyenirányú külföldi intézményekkel a kapcsolatok még alig éledeztek.

Az ötvenes években a nyelvoktatás didaktikája Lengyelországban még csak gyerekcipőben járt. A kevés publikációban néhány fordítás főleg oroszból, néhány találmásra összeválogatott cikkgyűjtemény lengyel gyakorló tanárok, főleg latinosok tollából megkérdőjelezte mind a közvetlen, mind pedig a nyelvtani-fordításos módszer hatékonyságát, de helyettük semmit nem ajánlott. 1957-ben elkezdték az „Idegen nyelvek az iskolában” című folyóirat kiadását, 1964-ben L. Zabrocki professzor létrehozta a posnani Adam Mickiewicz Egyetemen az Alkalmazott Nyelvtudományi Intézetet.

Így hát a megalakulás első éveiben a Tanfolyam didaktikai munkatársai kizárólag saját erejükre támaszkodhattak. A munka nem volt kevés: nemcsak arra a kérdésre kellett felelni: „hogyan tanítani?”, hanem elsősorban arra, hogy „mit és miből tanítani?”

A Tanfolyamon foglalkoztatott oktatók saját maguk készítettek tanterveket, elsősorban a lengyel középiskolai tantervek mintájára, saját maguk írtak jegyzeteket, ezek is

* Z problemow korelacji miedzyprzedmiotowej w przygotowaniu cudzoziemcow do studiow wyzszych w Polsce

jelentős mértékben a lengyel középiskolás diákok tankönyveit tekintették alapnak. Ez a munka túl soknak bizonyult a tízegynéhány fős tanári kar számára, amelynek nagyrésze „bejáró” tanár volt, s számukra a tanfolyam nem ritkán mellékesen kezelt munkahely volt. A felettes szervek döntése szerint a tanfolyamnak az volt a feladata, hogy a külföldi diákokat olyan szinten tanítsa meg lengyelül, hogy lengyel felsőoktatási intézményekben tanulmányaikat megkezdhessék: tehát a nyelvet ne nyelvvizsga szinten ismerjék, hanem a választott szakterület speciális szókincsét, jellemző nyelvtani alakzatait is tudják. Ezt a célt szolgálták a tanfolyam tantervében a szaktárgyak (matematika, fizika, kémia, biológia). 1963-ig a tanfolyam főállású dolgozói között összesen csak két fizikus és két (néhány évig három) matematikus volt. A szaktárgyak nagy részét tehát olyan oktatók tanították, akik igen kevésbé voltak érdekelve abban, hogy módszertani repertoárjukat fejlesszék. Ennek a helyzetnek az volt a következménye, hogy:

1. A szaktárgyak terén a hangsúly az ismertetésre került, amit erősített az a tény, hogy a hallgatóknál hiányosságok tűntek elő.
2. A tanításban hiányzott a tantárgyközi korreláció. Ennek a helyzetnek a következményei a legérzékenyebben a hallgatókat érintették. A tanítás sikertelensége a hatalmas erőfeszítés ellenére is nemegyszer törést, stresszt okozott.

A nyelvoktatás szakirodalma nagy teret szentel a nyelvtanulási kudarcok okai felderítésének. Hanna Komorowska „Siker és kudarc a nyelvtanulásban” (WSIP Varsó, 1978.) című munkájában a hagyományosan elismert kettővel szemben a sikertelenségnek három okát határozza meg:

1. Külső tényezők: a tanítás folyamatának megszervezése, a lokális bázis, a technikai segédeszközök minősége és felhasználási színvonala, a tanulás intenzitása stb.
2. Az oktatóval kapcsolatos tényezők: személyiség, tárgyi és módszertani felkészültség.
3. A tanulóval kapcsolatos tényezők: személyiség, életkor, motiváció, általános felkészültség, nyelvérzék stb.

A Lódzi Tanfolyam sokéves működése alatt összegyűlt tapasztalatok feljogosítanak arra, hogy ezt a listát folytassuk olyan tényezőkkel, amelyek nem helyezhetők el a fenti három csoportban:

1. A lengyel nyelv sajátosságaiban rejlő nehézségek:
 - lengyel fonológiai rendszer,
a lengyel nyelv szélsőséges rugalmassága,
a nyelvtani kategóriák igen nagy száma,
azonos szóvégződések nem konzekvens indoklása,
a rendhagyó szóképzési rendszer,
a kivételek nagy száma.
2. Közvetítő nyelv hiánya, amit a tanfolyam intenzitása tovább fokoz. (A hallgatók nem egyszerre érkeznek a tanfolyamra, továbbá kénytelenek vagyunk a választott szakoknak megfelelő csoportokat létrehozni, így az anyanyelv nem jöhet számításba mint közvetítő nyelv.)
3. Azok a nehézségek, melyek abból adódnak, hogy a szaktárgyak oktatását a csoportoknál egy olyan korai időszakban kell megkezdeni lengyelül, amikor a hallgatók gyakorlatilag nulla nyelvtudási szinten állnak.

Ez az utolsó tényező következetesen lehetetlenné tette a lépcsőzetesség alapkövetelmé-

nyének érvényesítését, továbbá a nyelvtani anyag didaktikai-nyelvészeti szempontból helyes sorrendben való oktatását. A nyelvtanítás és a lengyel nyelvű szaktárgyi oktatás szinte egyidejű kezdése a csoportoknál arra utal, hogy a tanfolyam szervezői az első években figyelmen kívül hagyták, hogy a hallgatók befogadó és mnemotechnikai képessége nem határtalan.

Ez a helyzet nemcsak a nyelvtanárokat nyugtalanította. Megfigyeléseink feljogosítottak az alábbi megállapítások rögzítésére:

1. A lexikális elemek és morfoszintaktikai szerkezetek mennyisége, melyeket egy adott időegységben elsajátíttatni szándékozunk, meghaladják az átlaghallgató befogadó és mnemotechnikai képességeit.
2. A szaktárgyak nyelvi anyaga nem korrelál a nyelvi foglalkozásokon tanított anyaggal.
3. Egy szaktárgyon belül sincs figyelembe véve a nyelvi anyag szelektálásának és fokozatosságának a követelménye.

Emlékeztetünk arra, hogy a hetvenes évek közepéig a matematika tanítása egy hét nyelvtanulás után, a kémia két, a fizika pedig három hét lengyel nyelvtanulás után kezdődött. Tehát egy ilyen nehéz nyelv tanulásának első hónapjában a szaktárgyi foglalkozásokon nyelvtani szempontból sokszorosan bonyolultabb, komplikáltabb mondat szerkezetekkel találkozott a hallgató. Ha ehhez hozzávesszük, hogy ezeket a bonyolult mondatokat a hallgatók számára ismeretlen szavak alkották, de nemegyszer maga a tartalom is ismeretlen volt, vagy legalábbis kevésbé ismert, figyelembe véve a lengyel és a más országok középiskolái közötti különbségeket, melyek a matematika, kémia, fizika, biológia tananyagában megvannak, érthetővé válik, hogy a hallgatók miért kíséreltek a hatalmas tananyagok „bemagolásával”, és a tanulás eredménye miért volt olyan aránytalanul kicsi a befektetett erőfeszítéshez és időhöz viszonyítva.

F. L. Billows, a kiváló gyakorlati szakember, elemezve az idegen nyelvet tanuló hallgatót, megállapítja: „A tanuló helyzetét négy koncentrikus körrel lehet jellemezni, amelynek középpontjában a tanuló van. Az első, legbelső kör azokból az elemekből áll, amit a hallgató közvetlenül megfigyel, hall vagy megérint ... A második kör, amelybe mindig az első körön keresztül kell eljutni, azokat az elemeket tartalmazza, amelyeket a tanuló saját tapasztalataiból ismer: mindennapi élete, családja, mindaz amit látott, hallott, de az adott pillanatban nem lát, nem hall ... A harmadik körbe tartoznak azok az elemek, amelyeket a tanuló közvetlenül nem tapasztalt, de egy kevés erőfeszítéssel, térképek, ábrák, illusztrációk... vagy egyéb vizuális segédeszközök segítségével megismerhet. Ebbe a harmadik körbe az első két körön keresztül kell bejutni. A negyedik körbe tartoznak azok az elemek, amelyeket a hallgató gondolataiba a beszélt, írott, nyomtatott szavakkal audiovizuális eszközök segítségével juttatunk be. A tanulónak ezzel addig nem szabad találkoznia, míg a nyelvet megfelelő szinten nem ismeri.” (F. L. Billows: Idegen nyelvek tanulásának technikája Varsó, PZWS, 1978.)

A tanfolyamon a hallgató bonyolult helyzetben volt, ami nem segítette sem a nyelv, sem pedig a szaktárgyak tanulásában: amíg a nyelvórákon az első, esetleg a második körben forgott, addig a szaktárgyi foglalkozásokon a harmadik, nemritkán a negyedik körben találta magát. Ennek a helyzetnek a következményeiről fentebb szöveltünk.

A helyzet az oktatókat is nyugtalanította, s megindult az együttműködés a szak- és nyelvtanárok között abból a célból, hogy az egyes időszakokra egyeztessék a csoport-

tok nyelvi, szaktárgyi, képzési igényeit, lehetőségeit. Ezek az együttműködési próbálkozások mindamelllett, hogy hasznosak voltak, nem vezettek semmiféle általánosabb eredményre, mivel mindenekelőtt tűzoltó jellegűek voltak.

Az 1972–73-as tanévben indítottunk egy kísérleti csoportot, amelynél az volt a célunk, hogy a nyelvtanítást és az összes kötelező szaktárgy nyelvi követelményeit összehangoljuk. Mindamelllett, hogy objektív okokból 8 hét után a kísérletet meg kellett szakítanunk, a bevezetésében közreműködő oktatóknak olyan egyértelműen pozitív volt a kísérletről a véleménye, hogy a kísérletet a következő években több csoporttal folytattuk. Ezek kizárólag műszaki csoportok voltak.

Egészen bizonyos, hogy mobilizáló hatással volt ránk a bolgár példa. A bolgár intézetben dolgozó kollégáink hetenként néhány bolgár nyelvi gyakorlatot tartottak, amelynek az volt a célja, hogy a szaktárgyi foglalkozásokon elhangzott mondatmodelleket rögzíttessék a hallgatókkal. Ezeket a modelleket az adott szaktárgy fogalmi és lexikális anyagával gyakoroltatták. Mi más úton indultunk. Megpróbáltuk a tárgyakat már a szaktárgyak nyelvezetének összeállítási fázisában összehangolni.

A nyelvtanár-szaktanár kapcsolatban három válasz körvonalazódott arra a kérdésre, hogy milyen legyen az összehangolás. Szükségszerűen egyszerűsítve az összehangolásra vonatkozó első, legkevésbé képviselt (elsősorban a szaktanárok részéről támogatott) nézetet, amely a következő volt: „mi informáljuk a nyelvtanárt, hogy számunkra mi, mikor fontos, ezt ő majd számunkra előkészíti.” A második nézet, melyet szinte kizárólag a nyelvtanárok képviseltek a másik véleletet jelentette: „majd mi informáljuk a szaktanárokat, hogy a hallgatók mit tudnak, és a matematikusok, fizikusok, vegyészek, biológusok előadásaikban kizárólag azokkal a szerkezetekkel operálnak, amit a nyelvtanár már megtanított. A harmadik nézet kompromisszumos megoldási javaslat: a szaktárgyak oktatója törekszik arra, hogy ne lépjen túl a mondat szerkezeteknek azon a körén, amelyet a nyelvtanár már megtanított, amennyiben mégis elkerülhetetlen az olyan mondat szerkezet használata, amely még abban az időben a nyelvórákon nem került elő, akkor azt a nyelvtanár – amennyire ez lehetséges – köznapi szókinccsel begyakoroltatja. Hosszú vita után a harmadik variánst fogadtuk el.

Az összehangolásra kijelölt munkacsoportok az alábbi célokat tűzték maguk elé:

1. Annak meghatározása, hogy a lengyel nyelvórákon a nyelvtanár saját nyelvi, didaktikai szempontjai szerint milyen mondat szerkezeteket, szófordulatokat akar bevezetni.
2. Annak meghatározása, hogy a szaktárgyak tényleges szükségleteit figyelembe véve milyen további mondat szerkezeteket kell a nyelvtanárnak bevezetnie.
3. Hetekre lebontva meg kell határozni, hogy az egyes oktatók milyen szövegmennyiséget kívánnak a hallgatókkal elsajátíttatni.

Természetesen nem arról volt szó, hogy mechanikusan meghatároztuk a tanítandó mondat szerkezeteket, az elsajátítandó szavak számát. A tanítandó mondat szerkezetek listáját, hétről-hétre megvitatták a csoportok oktatói, a viták az adott csoportban oktatott nyelvtani anyag mennyiségére és célszerűségére vonatkoztak. Az előzetes javaslatot mindig a nyelvtanár terjesztette elő, és a vita végén ő mondta ki a döntő szót.

Semmiféle tudományosan igazolt kritérium-rendszerrel nem rendelkezünk az anyag kiválogatására, összeállítására vonatkozóan. Az egyetlen kritérium az oktatók kompetenciája, tapasztalata lehetett.

A lexikális anyag összeállításakor is hétről-hétre a tapasztalatok vezéreltek bennünket. Két év után rendelkezésünkre állt a négy csoportban lebonyolított összehangolási kísérlet teljes dokumentációja. Nyelvtanárok csoportja elemezte az anyagot, és összefoglaló javaslatot dolgozott ki az első szemeszter húsz hetének tananyagára vonatkozóan. A meghatározott célrendszer harmadik pontjában foglaltak megvalósítása, ti. annak a meghatározása, hogy a hallgatók az egymást követő heteken milyen mennyiségű lexikális elemet sajátítsanak el, kiemelt jelentőséggel bírt: arról volt szó, hogy a hallgatók ne találkozzanak olyan sok, új kifejezéssel, ami meghaladja befogadóképességüket. Az összegyűjtött lexikának esetleges minimumát szótárban feldolgozni – ez a jövő feladata lett.

A tananyagösszehangolással kapcsolatos eredményekről szóló jelentést a Tanfolyam Pedagógiai Tanácsa vitatta meg, és az alábbi következtetéseket vonta le:

1. az összehangolási kísérletet a nem műszaki típusú csoportoknál is folytatni kell, a kísérlet eredményeit a Pedagógiai Tanácsnak most bemutatott elemzésekkel össze kell vetni, majd ki kell dolgozni a lengyel nyelv és a szaktárgyak oktatásának részletes programját az első félévre, vagyis a tanítás első húsz hetére.
2. Tekintettel a lengyel nyelvtanulásra, az első félévet két szakaszra kell bontani:
 - bevezető kurzus, amely öt hétig tart;
 - alapkursus, amelyen az oktatott nyelvi anyag kötelezően a K. Bud, H. Olaczek, E. Wróblewska: Lengyel nyelv idegenek számára. Nyelvi alapok (I. kiadás; 1974; IV. kiadás: 1980, Łódzi Egyetem) című könyv.
3. Időrendben nem kell megváltoztatni a matematika tanításának megkezdését (egy hét után), a kémiát (két hét után), ellenben a fizika tanítását nem a 4., hanem a 6. héten kell megkezdeni.
4. A nyelvi foglalkozásokon a nyelvtanár a nyelvi tananyag követelményein túl köteles figyelembe venni a szaktárgyak követelményeit, tehát olyan mondszerkezeteket is, amelyek az adott tárgyaknál szükségesek. Ezen nyelvtani szerkezeteket olyan szinten kell begyakoroltatni, hogy a szaktárgyi foglalkozásokon már nehézséget ne okozzon. Ennek érdekében a tanítandó mondszerkezetek listáját ezekkel a többlet-igényekkel a nyelvtanár kiegészíti. Ez a pótlista nem állandó, változik abban az esetben, ha változtatások történnek a szaktárgy tantervében, vagy a szaktanár módot talál arra, hogy egyszerűbb nyelvi eszközöket használjon. A nyelvi egyszerűsítések természetesen a kiadott szaktárgyi jegyzetekben is bevezetésre kerülnek.
5. Ki kell javítani, vagy át kell dolgozni mind a nyelvi, mind pedig a szaktárgyi jegyzeteket, a folyamatosan végzett összehangolási munka eredményeképpen minden egyes csoportra.

Eltelt már néhány év, ebből a távlatból értékelni kell az elvégzett kísérletet, annak következményeit. A többéves munka egyik legfontosabb eredményének azt kell elkönyvelni, hogy a hallgatókban tudatosult, hogy oktatóik legfontosabb kötelessége a tanfolyamon a lengyel nyelv megtanítása; hogy ez a nyelv – tekintve struktúráját – hallgatóink számára rendkívül nehéz, és tanítása olyan szinten, amely lehetővé teszi, hogy lengyel felsőoktatási intézményekben folytassák tanulmányaikat, nemcsak a hallgatóktól kíván rendkívüli erőfeszítést, hanem az oktatókkal szemben is szigorú követelményeket támaszt a tantárgyak összehangolása, a módszertanilag átgondolt jegyzetek, tanítási segédletek összeállítása és realizálása, valamint a csoportokban folyó oktatási munka területén. Ennek a tudatosságnak az eredményei:

1. a tanfolyamon oktatók összes tárgyi tanterve,
2. az összehangolás eredményeit tükröző új nyelvi és szaktárgyi jegyzetek,
3. a szaktárgyak módszertani útmutatói,
4. szervezési fejlődés, pl. új órabeosztás.

Ennek a tudatosságnak a legfontosabb eredménye az a felismerés, hogy nincs optimális tanterv, didaktikai anyag, szervezeti struktúra. Ami ma jónak tűnik, holnapra elavulttá válik különböző objektív és szubjektív okok miatt, amelyek hatással vannak a didaktikai folyamatra. Éppen ezért kell szünet nélkül korrigálni a tanterveket és a nyelvoktatás-módszertani anyagokat, tökéletesíteni a szervezési struktúrát, amelyben a lengyel mint idegen nyelv tanításának folyamata zajlik.

(Fordította: Szilágyi Mihály)